

เสน่ห์ มนตรา คุณค่า แห่งไหมมัดหมี่

ธนพร เวทย์ศิริยานันท์

ผ้าโฮล

ผ้าโฮลเป็นผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์ ผ้ามัดหมี่โฮลถือเป็นลายเอกลักษณ์ของลายผ้าไหมมัดหมี่จังหวัดสุรินทร์ “โฮล” เป็นคำในภาษาเขมรเป็นชื่อเรียก กรรมวิธีการผลิตผ้าไหมประเภทหนึ่งี่สร้างลวดลายขึ้นมาจากกระบวนการมัดย้อมเส้นไหมให้เกิดสีสันและลวดลายต่างๆก่อน แล้วนำมาทอเป็นผืนผ้า ซึ่งตรงกับคำว่า “ผ้าปูม” ในภาษาไทย “มัดหมี่” ในภาษาลาว และคำว่า IKAT (อิ-กัต) ซึ่งเป็นลำดับที่ภาษาอินโดนีเซีย-มาลายู แต่ชาวตะวันตกมักรู้จักผ้ามัดหมี่ของมาเลย์-อินโดนีเซีย และเรียก IKAT ตามไปด้วย

คำว่า “โฮล” ในภาษาเขมรสุรินทร์สมัยหลังคำจำกัดความของคำว่า “โฮล” ได้มีความหมายแคบลงมาอีก ใช้เรียกเฉพาะเจาะจงถึง ผ้านุ่งที่สร้างจากกระบวนการมัดย้อมเส้นพุ่ง แล้วนำมาทอให้เกิดลวดลายต่างๆ แบบผ้าปูมของขุนนางในราชสำนักสยาม มีกรอบมีเชิงสำหรับบุรุษให้นุ่ง เรียกว่า “โฮลเปราะห์” และสตรีใช้นุ่งทอเป็นลายริ้ว เรียกว่า “โฮลแสรีย”

ปัจจุบันนี้ โฮลเปราะห์ (โฮลสำหรับผู้ชายนุ่ง) แทบหาตัวคนผลิตไม่ได้และไม่เป็นที่รู้จักกันในวงกว้างอีกต่อไป คำว่า “โฮล” ในปัจจุบันแทบจะมีความหมายตกไปอยู่ที่โฮลแสรีย (โฮลสตรี) เกือบทั้งหมดเพราะฉะนั้นคำว่า “โฮล” โดดๆ ในภาษาเขมรสุรินทร์ปัจจุบันจึงมีความหมายเจาะจงอยู่ในแค่ผ้าโฮลลายริ้วที่สตรีใช้นุ่งเท่านั้น คำเรียกผ้าโฮลสตรี ชนิดเดียวกันนี้ในภาษาเขมรสุรินทร์ได้เรียกปลักยอยออกไปอีกหลายอย่าง เช่น โฮลบันเต็อด (บรรทัด) โฮลปะนะ, โฮลอันลวย

ผ้าโฮลเป็นผ้าที่มีคุณภาพดีมาก เพราะการทอผ้าชนิดนี้ใช้เส้นไหมน้อย (ส่วนในสุดของเส้นไหม) ในการทอทำให้เป็นผ้าไหมมัดหมี่เนื้อแน่นเส้นไหมเล็กละเอียด เนื้อผ้าจะบางเบา เน้นแน่นเนียน อ่อนนุ่ม ลวดลายสีสันเป็นแบบฉบับของชาวสุรินทร์ ซึ่งได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมจากศิลปะของเขมร

ผ้าโฮลเป็นผ้าไหมมัดหมี่ที่มีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น นิยมใช้เส้นไหมน้อยในการทอ มีการมัดย้อมเส้นพุ่งด้วยวิธีการเฉพาะเรียกว่า จนองโฮล โดยการมัดหมี่ผ้าโฮล นิยมมัดหมี่ 21 ลำ ซึ่งการมัดหมี่เพียงหนึ่งลาย สามารถทอได้ถึง 4 แบบด้วยกัน ได้แก่ (ลายโฮลผู้ชาย) ผ้าโฮลสระไรย์ (ลายโฮลธรรมดา หรือโฮลผู้หญิง) ผ้าโฮลเกียรติ และผ้าโฮลปะนะ

ในการค้นล้ามัดหมี่ มัดหมี่โฮลแต่ละล่ำจะเป็นอิสระต่อกัน การทอจะใช้เทคนิคการทอพิเศษโดยการทอผ้าให้ลายเฉียงขึ้นเรียกว่า “ปะนะ” การมัดย้อม จะนิยมใช้สีธรรมชาติ และมัดย้อมหลายครั้ง ละเอียดทุกขั้นตอน การย้อมสีผ้าโฮล คือ จะต้องให้ครูทอผ้ามาสอนวิธีการย้อมเสียก่อน เพราะถือกันว่าเป็นผ้าครู ที่จะต้องผ่านกระบวนการครอบครูเสียก่อน ผ้าโฮลมี 5 สี ได้แก่ สีดำ, แดง, เหลือง, น้ำเงิน และเขียว สีเหล่านี้ได้จากการย้อมด้วยสีธรรมชาติ เนื้อผ้าจะมี 2 สี ด้านหน้าเป็นสีอ่อน อีกด้านหนึ่งเป็นสีเข้มกว่า

ผ้าโฮลเปราะห์

ผ้าโฮลเปราะห์ (ลายโฮลผู้ชาย) เป็นผ้ามัดหมี่ของกลุ่มคนไทยเชื้อสายเขมร บริเวณอีสานใต้ มีลวดลายและสีสันต่าง ๆ กัน ใช้เป็นผ้าถุงใจกระเบนของผู้ชาย ในสมัยโบราณเรียก “ผ้าปูมเขมร” ราชสำนักใช้เป็นผ้าพระราชทานให้ข้าราชการบริพารตามตำแหน่ง เป็นผ้าขนาดใหญ่ กว้างยาวมาก มักมีเชิง คล้ายผ้าปาโตลาของอินเดีย บาง

ที่เรียก ผ้าสมปัก หรือ ผ้าสอปัก ภาษาเขมรหมายถึงผ้าถุง ซึ่งจะพระราชทานให้ตามยศ เช่น สมปักปุม สมปักกรวยเชิง สำหรับข้าราชการชั้นสูง ผ้าสมปักริ้ว ผ้าสมปักลาย สำหรับข้าราชการระดับเจ้ากรมและปลัดกรม ผ้าสมปักล่องจวนที่มีพื้นสีขาวสำหรับพราหมณ์นุ่ง ได้ยกเลิกไปในสมัยรัชการที่ 5

ผ้าโฮลสะไรย์

ลายโฮลผู้หญิง (โฮลสะไรย์) เป็นผ้ามัดหมี่ที่เกิดจากการมัดหมี่ลวดลายเดียวกันกับ ผ้าโฮลเปราะห์ แต่เมื่อนำมาทอจะใช้วิธีการดึงลายให้เกิดลวดลาย อีกแบบหนึ่งและเพิ่มองค์ประกอบของลวดลายเพิ่มเข้าไป คือมีลายสายฝน หางกระรอกและคันด้วยเส้นพื้นสีแดงครึ่งเป็นต้น ซึ่งแตกต่างจากลายโฮลเปราะห์ เกล็ดลักษณะอย่างหนึ่งของผ้า คือบริเวณริมผ้าจะมีเส้นสีนูนขนานกันไปทั้งสองด้าน ในทิศของแนวเส้นพุ่งอันเนื่องจากการจัดลวดลายแล้ว ม้วนเส้นไหม ที่เหลือสอดเข้าในช่องว่างของเส้นยืน จากนั้นทอทับ ทำให้ริมผ้าของผ้ามัดหมี่สุรินทร์มีความหนาและแข็งแรง

